

3. Браудэ И.Д. Выращивание противоэрозионных насаждений – М.: Сельхозгиз, 1954. – 167 с.
4. Генсирук С.А., Цемко В.П., Гайдарова Л.И. Использование низкопродуктивных земель в СССР. – К.: Наук. думка, 1981. – 240 с.
5. Дубинский Г.П., Бураков В.И. Почвозащитное устройство агроландшафта. – Харьков: Вища школа, 1985. – 216 с.
6. Экологическая оптимизация агроландшафта. – М.: Наука, 1987. – 240 с.
7. Казьмир П.И. Противоэрозионная организация территории. – Львов: Изд-во Львов. с.-х. ин-та, 1988. – 125 с.
8. Копій Л.І., Фізик І.В. Основні напрямки оптимізації лісистості північно-східної частини Волинської височини// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 1999, вип. 9.11. – С. 34-39.
9. Мандер Ю. Оценка экологического разнообразия сельскохозяйственных ландшафтов с помощью экотонот/ Сельское хозяйство и окружающая среда. – Таллин. – 1979. – С. 92-95.
10. Мандер Ю.Э. Некоторые пути экологической оптимизации сельскохозяйственных ландшафтов/ Автореф. дис... канд. биол. наук: 03.00.16. – Тарту, 1983. – 26 с.
11. Мельник А.С. Защитное лесоразведение на Волынской возвышенности/ Автореф. дис... канд. с.-х. наук: 06.03.01. – Львов, 1974. – 28 с.
12. Николаев В.А. Ландшафтно-географические аспекты изучения и оптимизации территориальной структуры сельскохозяйственных земель// Мелиорация ландшафтов. – М.: МФГО, 1988. – С. 18-30.
13. Павловский Е.С. Оптимизация участия лесных насаждений в аграрном ландшафте: вопросы теории// Лесное хозяйство. – 1990, № 5. – С. 17-21.
14. Паулюквичюс Г.Б. Роль леса в экологической стабилизации ландшафтов. – М.: Наука, 1989. – 215 с.
15. Харитонов Г.А. Водорегулирующая и противоэрозионная роль леса в условиях Лесостепи. – М.: Гослесбумиздат, 1963. – 255 с.

УДК 712:582.971.1:581.522.4

Доц. Л.Г. Варлащенко, канд. с.-г. наук;
проф. А.Ф. Балабак, д-р с.-г. наук – Уманський ДАУ

ВИКОРИСТАННЯ ІНТРОДУКОВАНИХ ВИДІВ РОДУ *CAPRIFOLIACEAE JUSS* В ОЗЕЛЕНЕННІ НАСЕЛЕНИХ МІСЦЬ

Розглядаємо можливості озеленення населених місць деякими інтродукованими видами роду *Caprifoliaceae* Juss. Обґрунтовано підбір і розглянуто заходи прискореного вирощування садивного матеріалу перспективних видів, форм і сортів синьоплідних жимолостей та використання їх в зеленому будівництві.

Doc. L.H. Varlashchenko; prof. A.F. Balabak – Uman' State Agrarian University

Possibilities of introduction of some plant varieties of *Caprifoliaceae* Juss genus in greenbelt setting

Selection is grounded and measures of accelerated growing of planting material of perspective kinds forms and varieties of sweet-berry honeysuckle are studied, their use in greenbelt setting is considered.

Історія світового садівництва пов'язана з інтродукцією дикорослих декоративних, плодових і ягідних рослин. Великим резервом розширення їх видового складу є рослинні ресурси Європейсько-Азіатського центру і, особливо, ліси Правобережного Лісостепу України. Відбір кращих дикорослих мало поширених декоративних, плодових і ягідних рослин має велике практичне

значення у зеленому будівництві України, яке найліпшого свого розвитку досягло у 50-80-ті роки минулого століття [7].

Рід жимолостевих (*Caprifoliaceae* Juss) включає 15 родів і близько 500 видів, а рід жимолость (*Lonicera* L.) об'єднує більш ніж 200 видів. У природі вона росте у підліску змішаних рівнинних і гірських лісах помірно холодного поясу північної півкулі. У Росії трапляється більше 50 видів жимолості, що заселяє територію від європейської частини країни до Далекого Сходу в негустих хвойних і змішаних лісах, у вологих темнохвойних, долинних і листяних лісах, на узліссі лісів і лісових галявинах [1, 4-6].

Дійсна інтродукція жимолості розпочалась у 1933 році на Павлівській дослідній станції під керівництвом видатного вченого, академіка М.І. Вавилова.

В Україні інтродукцією жимолості займаються на Краснокутській дослідній станції інституту садівництва УААН.

Види жимолості на сьогодні широко розповсюджені в озелененні. Їх вирощують у садах, парках, на присадибних ділянках, як декоративні, ароматичні, їстівні і лікарські рослини [1, 6].

Використовують жимолость у декоративному садівництві для вертикального озеленення (арки, перголи, вертикальні опори, низькі огорожі між садовими зонами), застосовують її також і для закріплення схилів і обривів. Її рекомендують для низьких бордюрів, живоплотів, поодиноких і групових насаджень, декорування водойм і у підлісок. Вона гарно виглядає в штамбовій культурі і набуває плакучої форми [7].

Всі листопадні чи вічнозелені, прямостоячі чи виткі кущі з простим супротивним листям, духмяними квітами і мальовничими, а у деяких видів і їстівними плодами. Рослини тіневитривалі і невибагливі до ґрунту, холодостійкі, швидко ростуть, добре переносять обрізку і міські умови загазованості повітря.

Для використання в озелененні населених місць в Україні рекомендуємо цінні у декоративному відношенні інтродуковані види роду *Caprifoliaceae* Juss.

Жимолость альпійська – *L. alpigena* L.

Батьківщина гірські райони Середньої і Південної Європи. Невисокий чагарник до 1,5 м висотою, з дуже густою, кулястою кроною і темно-зеленим, крупним, щільним, до 10 см завдовжки, майже шкірястим листям, голим зверху і більш світлим знизу, коротковіячастими по краю, до 10 см завдовжки. Квітки без запаху, парні, пазухи, двогубі, на прямостоячих квітконосах завдовжки до 4,5 см, темнуватого або зеленувато-жовтого кольору, з темно-червоним або коричнево-червоним нальотом зовні. Тривалість цвітіння 15-25 днів. Дуже декоративні її плоди – ягоди, крупні, попарно зрощені, червоні, блискучі, схожі на вишню. Завдяки цим ягодам, що прикрашають кущ (1,5 місяців) і що ефектно виділяється на тлі листя, жимолость альпійська вважається однією з найкрасивіших у період плодоношення.

Жимолость Глена – *L. Glehnii*

Мешканець островів півдня Курильської гряди і Сахаліну, де вона займає сухі схили гір до поясу лісів кам'яної берези.

Висота чагарника близько 1,5 м. Відрізняється досить крупним листям – до 10-12 см довжини, зверху вони голі, трохи зморшкуваті, знизу злегка опушені. Зеленовато-жовті квітки сидять на довгих, до 4,5 см, квітконосах. Плоди яскраво-червоні, блискучі, досить крупні – до 1,5 см. Два плоди частково зростаються один з одним. Квітне і плодоносить чагарник на 5-6 рік. Плоди дозрівають у липні-серпні. Розмножують цей вид як насінням, так і літніми живцями. При обробці їх β -індолилмасляною кислотою укоріняється близько 80 % живців.

Жимолость Королькова – *L. Korolkowii* Stapf.

Середньоазіатський дуже декоративний листопадний чагарник до 3 м висотою, з віддаленими, в ранньому віці м'яко опушеними гілками. Листя широко-яйцеподібне або еліптичне (до 3 см), загострене, з широко-клиновидною підставою, голубувато-зелені, частіше сизі, такі, що додають рослині неповторну своєрідність, яка посилюється при появі світло-червоних бутонів. Ще нарядно ця жимолость виглядає у пору цвітіння, яке триває два тижні. Коли розпускаються рясні, рожеві квіти, вони дуже ефектно виглядають на фоні сизої зелені. Кулясті, яскраво-оранжеві або яскраво-червоні, дуже декоративні плоди зберігаються на кущах до глибокої осені. Мало ушкоджується шкідниками і хворобами.

Жимолость Маака – *L. Maackii* Rupr.

Найкрупніший далекосхідний вид жимолості. Трапляється у дубових і в'язових лісах, по берегах річок Далекого Сходу, Північно-східного Китаю, Кореї і Японії. Розлогий чагарник або деревце до 5 м висотою, з світло-сірою корою. Листя короткочерешкове, яйцеподібно-еліптичне до широколанцетного, поступово загострене, майже голе. Квітки крупні, запашні до 3 см у діаметрі, білосніжні, після відцвітання – жовті. Цвітіння продовжується з початку до кінця червня. Ягоди сидячі, кулясті, вільні, неїстівні.

Жимолость дрібнолиста – *L. microphylla* L.

Не дивлячись на своє південне походження, – основний ареал її розташований у Середній Азії, Казахстані і частині Алтаю – дуже витривала у середній смузі. У природі вона піднімається високо в гори, де росте у поясі від 1300 до 3300 м н.р.м. на розсипах, у міжгір'ях скель, на гранітах, пісковицях, вапняках у рідкостанах лісів з ялини Шренка, волоського горіха, а також у чагарниках з декількох видів ялівцю.

Жимолость покривальна – *L. involucrata* Banks ex Spreng.

У природних умовах широко поширена у західній частині Північної Америки. Чагарник до 3 м висотою, зі щільною яйцеподібною кроною і темно-зеленим, крупнішим, ніж в інших жимолостей, листям до 12 см, що дещо нагадує листя бузку угорського. Квітки парні, до 3 см, спочатку жовті, по відцвітання – червонуваті, на прямостоячих квітконосах, завдовжки до 3 см; приквітки яйцеподібні, гострі, зелені, густо залізисто-опушені, по краю війчасті, до середини нагадують віночок. Квітне дуже довго, іноді 90 днів. Але вже з кінця червня в окремі роки, а частіше з липня, починається дозрівання досить крупних

чорних плодів, що красиво виділяються на фоні приквітків, які зберігають свій яскравий колір. Плодоносить щорічно, починаючи з 3 років. Чорні, блискучі плоди при підставі охоплені ліловими відігнутими приквітками, що додають кущу у пору плодоношення дуже своєрідний вигляд.

Жимолость Толмачева – *L. tolmatchevii*

Названої так на честь ботаніка, що знайшов її у природі. Цей найрідкісніший вид жимолості зацвітає у середині травня, що занесений до Червоної книги Росії і трапляється лише на невеликій ділянці у долині річки Тимі на Сахаліні. До вирощування цієї жимолості в ботанічному саду в Москві, квітки її не були описані ботаніками, оскільки перша зустріч з цією рослиною у природі відбулася, коли на місці квіток вже були зрілі чорні еліпсоподібні плоди з темно-пурпуровими приквітками і чорними тичинками.

Жимолость чорна – *L. nigra* L.

Європейський вид, східна частина ареалу якого знаходиться у Прикарпатті, де він росте в гірських лісах. У нас у країні вперше з'явилася у культурі у 1736 р. і зараз поширена від Прибалтики до Новосибірська.

Це густо облистяний чагарник середньої величини, що не перевищує 2 м, досить тіньовитривалий, але рясніше квітує на добре освітлених місцях. Червонуваті квітки з'являються в третій декаді травня, а закінчується цвітіння у середині червня. У першій половині липня дозрівають синювато-чорні зрощені у підстави плоди. Квітнути і плодоносити починає з 4-5 років. Розмножується насінням і літніми живцями, вкорінюваність яких досягає до 80 %. Може використовуватися в групах і для створення живоплотів середньої висоти.

Жимолость їстівна – *L. edulis* Turcz. ex Freyn. Найбільш важливими в якості технічних, плодкових і декоративних рослин є види і форми синьо-плідної жимолості – жимолость їстівна (*Lonicera edulis* Turcz.), жимолость камчатська (*L. kamtschatica* /Sevast./ Pojark.), жимолость Турчанінова (*L. Turczanowiae* Pojark.) і жимолость алтайська (*L. altaica* Pall. ex DC.).

Трапляється у вологих гірських лісах, по краях боліт, віддаючи перевагу вапняним субстратам, у Східному Сибіру, на Далекому Сході, в Японії, Кореї, Китаї. Прямий гіллястий чагарник до 2 м висотою, з бурю корою, що подовжньо-лушиться. Листя різної величини і форми – від овальних до лінійно-довгастих. Квітки ясно-жовті або жовтувато-білі. Плоди синьо-чорні з сизим нальотом, їстівні, такі, що на смак нагадують чорницю. Квітне і плодоносить чагарник на 3 чи 5-ий рік.

Введення перспективних форм та сортів жимолості їстівної у промислові насадження, фермерські та присадибні сади гальмується відсутністю ефективних методів розмноження, а відтак – дефіцитом садивного матеріалу

Для збереження господарсько-цінних ознак та сортових властивостей цієї цінної культури використовують вегетативне розмноження, у тому числі стебловими живцями. Це дає змогу прискорити вирощування саджанців, збільшити вихід садивного матеріалу, створювати генетично однорідні клони, а також швидше впроваджувати нові сорти у виробництво [2, 3].

З метою підвищення ефективності вирощування кореневласного садивного матеріалу жимолості їстівної актуальним є вивчення оптимальних строків заготівлі живців, визначення типу пагона і метамерності живцевого матеріалу, встановлення оптимальних концентрацій фізіологічно-активних речовин – стимуляторів укорінювання та способів дорощування вкорінених живців.

Наявні дані літератури щодо вирощування кореневласного садивного матеріалу жимолості їстівної мають суперечливий характер і не охоплюють всього циклу, а агрозаходи недостатньо розроблені. Тому успіх впровадження її зі збереженням комплексу господарсько-біологічних сортових ознак значною мірою обумовлюється вдосконаленням технології кореневласного розмноження.

Проведені дослідження свідчать про те, що оптимальним типом живця вивчених сортів жимолості їстівної в умовах Правобережного Лісостепу України є заготовлені з апікальної частини пагона. Нами виявлена залежність між регенераційною здатністю і метамерністю живцевого матеріалу. Кількість укорінених живців та всіх коренів і їх довжина в одновузлових живців усіх досліджуваних сортів у 1,5-2,5 рази менші, ніж у дво- і тривузлових. Оптимальне вкорінювання стеблових живців в умовах регіону спостерігається у червні та на початку липня.

Досліджувані фізіологічно-активні сполуки неоднозначно впливають на регенераційну здатність стеблових живців. Кращі результати вкорінювання одержано при обробці живців водними розчинами β -індолилмасляної та α -нафтилоцтової кислоти. Їх позитивний вплив у стимулятивних концентраціях проявляється при живцюванні в оптимальні терміни (1-5 червня) та за сприятливих умов укорінення живців.

Коренеутворення у зелених живців стимулювала витримка у водних розчинах β -індолилмасляної кислоти у концентрації 10-25 і α -нафтилоцтової кислоти 5-20 мг/л з експозицією 12-17 годин. Майже у всіх досліджуваних сортів живці тут вкорінювались на 15-25 днів раніше, порівняно з контролем. Кількість укорінених живців у кінці досліду була у 1,5-4,0 рази більшою, а загальна кількість коренів і їх довжина в розрахунку на один живець у 2-3 рази перевищували контрольний варіант досліду.

Збільшення концентрації водних розчинів досліджуваних сполук до 30-35 мг/л не викликало підвищення регенераційної здатності у живців, а 40-50 мг/л гальмувало регенераційні процеси. Для кожного типу живця концентрація фізіологічно-активної речовини, що стимулює процеси регенерації адвентивних коренів є специфічною. В оброблених і у контрольних живців корені з'являються неодноразово. Отже, регенераційна здатність досліджуваних сортів жимолості їстівної залежить від генотипу, типу живця, використання фізіологічно-активних речовин ауксинової природи та термінів живцювання.

Таким чином, належить відмітити, що жимолость має багато позитивних якостей, які виділяють її серед інших плодових і декоративних кущів: культурні її форми можна вирощувати в усіх регіонах України; квіти більшості її культурних видів мають витончений ніжний аромат; плоди синьоплідних жимолостей відрізняються незвично раннім дозріванням плодів, на два тижні раніше за суницю і вважаються складовою вітамінів; плоди деяких

декоративних видів зберігають свою неповторну красу до глибокої осені. Вони мають біле, червоне, помаранчеве і чорне забарвлення, а також ширше використовуються в озелененні із їх привабливого вигляду. Розглянуті види жимолості рекомендуємо для широкого впровадження в озеленення шляхом кореневласного її розмноження.

Література

1. Аксенов Е.С., Аксенова Н.А. Декоративные растения: Деревья и кустарники. – М.: АБФ/ABF, 2000, т. 1. – 560 с.
2. Варлащенко Л.Г., Балабак А.Ф. Интродукція та вирощування садивного матеріалу синьоплідних жимолостей в умовах правобережного Лісостепу України// Зб. наук. праць Уманського держ. аграр. ун-ту "Біологічні науки і проблеми рослинництва". – Умань: УДАУ, 2003. – С. 507-512.
3. Варлащенко Л.Г. Агробіологічні та технологічні особливості кореневласного розмноження жимолості їстівної в умовах правобережного Лісостепу України// Автореф. дис. канд. с.-г. наук. – Умань: "Графіка", 2001. – 18 с.
4. Ващенко И.М., Девочкина З.Л. Декоративные растения в саду. – М.: Колос, 2000. – 142 с.
5. Високовітамінні плодові культури/ І.М. Шайтан, С.В. Клименко, Р.Ф. Клеєва, В.А. Анпілогова. – К.: Урожай, 1987. – 104 с.
6. Куминов Е.П. Нетрадиционные садовые культуры. – М.: Фолио, 2003. – 255 с.
7. Левон Ф.М., Кузнецов С.І. Загальні сьогоденні проблеми в озелененні міст в Україні// Наук. вісник УкрДІТУ: Міські сади і парки минуле, сучасне і майбутнє – Львів: УкрДІТУ. – 2001, вип.115. – С. 226-230.

УДК 582. 471: 712

*Ю.І. Шевчук; С.С. Пукас; проф. В.П. Шлапак,
д-р с.-г. наук; Л.А. Колдар – Національний дендрологічний парк "Софіївка"*

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ *TAXUS BACCATA* L. ТА *SOPHORA JAPONICA* L. У САДОВО-ПАРКОВИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Виявлено декоративні якості та біологічні властивості *Taxus baccata* та *Sophora japonica* L., які можуть бути рекомендовані для використання у парковому будівництві та озелененні.

*Yu.I. Shevchuk; S.S. Pukas; prof. V.P. Shlapak; L.A. Koldar – National
deontological parks "Sofiyvka"*

Features of growing of *Taxus Baccata* L. and *Sophora Japonica* L. in garden and parks economies

It is found out decorative qualities and biological properties of *Taxus baccata* and *Sophora japonica* L., which can be recommended for the use in park building and planting of greenery.

Впровадження нових, декоративно цінних рослин, у сучасне садово-паркове мистецтво та озеленення вуличних насаджень, які приносять велику, різнобічну користь і мають санітарно-естетичне та культурно-побутове значення є актуальним завданням сучасності. Тому, значну роль у покращенні ландшафтних територій відіграє інтродукція нових деревних та кущових рослин. Останнім часом значно розширився асортимент декоративних рослин, які широко використовуються у зеленому будівництві України. Серед них значне місце належить видам роду *Taxus* L та *Sophora japonica* L. [1, 2].